כתב רחמנא [כתבה התורה]: **"לא תוכל"** (דברים יב, יז) **לאוקמה** [להעמיד אותה] **בלאו.** ומקשים: **ועדיין לאו שבכללות הוא!** ומשיבים: **אם כן, נימא קרא** [שיאמר הכתוב]: **"לא תוכל לאכלם בשעריך"**, שהרי הוזכרו קודם לכן "מעשרותיכם" (שם יא), ואם כן לחזור ולפרט "מעשר דגנך תירושך ויצהרך" **למה לי?** אין זה אלא כדי **ליחודי** [לייחד] איסור ומלקות **לאכילה דכל חד וחד** [של כל אחד ואחד].

א ובענין זה **אמר ר' יצחק: האוכל לחם, קלי** (חיטה קלויה) **וכרמל** (גרגרי חיטה לחים) לפני זמן העומר — **לוקה שלש** פעמים, שנאמר: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם" (ויקרא כג, יד). ומקשים: **והא** [והרי] **אין לוקין על לאו שבכללות!** ומשיבים: **שאני הכא דמייתר קראי** [שונה כאן שמיותרים הכתובים], **לימא קרא** [שיאמר הכתוב] רק **לחם, ונילף** [ונלמד] **קלי וכרמל מיניה** [ממנו]. ודוחים: אין זה יתור, שכן **איכא למיפרך** [יש לפרוך] לימוד זה, ולומר: **מה ללחם שכן נתרבה אצל חלה,** שיש חיוב הפרשת חלה רק מלחם! ולכן הוצרכנו לקלי וכרמל. ואומרים: על כל פנים יש יתור בכתוב, **נכתוב** [שיכתוב] רק **קלי, ולא לכתוב** [יכתוב] **לחם** ולא כרמל, **ונילף** [ונלמד] שניהם **מקלי.** ודוחים: **לחם מקלי לא אתי** [אינו בא, נלמד], **משום דקלי איתיה בעיניה** [ישנו בעינו, כמות שהוא], וניתן היה לומר שרק תבואה שלא נשתנתה נאסרה קודם הקרבת העומר מן התבואה החדשה. אבל **לחם לא איתיה בעיניה** [אינו בעינו], משום שהוא כבר טחון ואפוי. וכן **כרמל מקלי לא אתי** [אינו בא, נלמד], למרות שהוא בעינו, **משום שקלי נתרבה אצל מנחות,** שמנחת העומר באה מקלי, ואילו **כרמל לא נתרבה אצל מנחות!** ואומרים: עדיין יש יתור, שאם כן **נכתוב** [שיכתוב] **כרמל ונילף** [ונלמד] **לחם וקלי מיניה** [ממנו]. ודוחים, **איכא למיפרך** [יש מקום לפרוך]: **מה לכרמל שכן לא נשתנה מברייתו** כלל! ואומרים: מכל מקום יש כאן יתור, שכן גם אם **מן חד לא ילפי** [שניים מאחד מהם אין למדים], **נילף חדא** מן תרין [ונלמד אחד משנים]. ודוחים: מאלו שניים רוצה אתה ללמוד על האחד? **לא נכתוב קרא** [שלא יכתוב המקרא] **לחם ונילף** [ונלמד] אותו **מקלי וכרמל — איכא למיפרך** [יש לפרוך]: **מה לקלי וכרמל דאיתנהון בעיניהון** [שישנם בעינם], ולא נטחנו! **לא נכתוב קרא** [שלא יכתוב המקרא] **כרמל ונילף** [ונלמד] **מלחם וקלי — איכא למיפרך** [יש לפרוך]: **מה ללחם וקלי שכן נתרבו אצל מנחות,** ואם כן כל אחד מהם נחוץ! ומשיבים, **אמר לך** [יכול לומר לך] **ר' יצחק: לא נכתוב קרא** [שלא יכתוב המקרא] **קלי, ונילף** [ונלמד] דינו **מלחם וכרמל. מאי פרכת** [מה אתה פורך, מקשה]? **אי פרכת** [אם אתה פורך]: **מה ללחם שכן נתרבה אצל חלה — כרמל יוכיח,** שאין בו חיוב חלה, ונאסר באכילה קודם העומר! **ואי** [ואם] **משום שכרמל לא נשתנה מברייתו — לחם יוכיח,** שנשתנה, ונאסר! **הלכך** [משום כך] **לוקה** על כל אחד ואחד מהם, **דמייתר** [שמיותר] הכתוב בענין קלי. ומקשים, ועדיין, מנין שלוקה על כל אחד מהם? **ואימא** [ואמור]: על אכילת **קלי דמייתר מחייב חדא** [שהוא מיותר חייב אחת], **אכולהון מחייב חדא** [על כולם, לחם וכרמל, יהיה חייב גם כן אחת], שהרי זה לאו שבכללות! ומשיבים: **אם כן,** שיש לקלי דין בפני עצמו — **נכתוב קרא** [שיכתוב המקרא]: **"לחם כרמל וקלי", אי נמי נכתוב** [או גם כן שיכתוב]: **"קלי ולחם וכרמל", אמאי** [מדוע] **כתב לקלי באמצע? הכי קאמר** [כך הוא אומר]: **לחם בעונש של קלי נחייב** [יתחייב], **וכן כרמל נחייב** [יתחייב] **בעונש של קלי.**

ב בעניין אוכל פיגול ונותר, ששנינו במשנה בכלל חייבי הכרת, **אמר ר' ינאי: לעולם אל תהי גזירה שוה קלה בעיניך, שהרי פיגול אחד מגופי תורה הוא,** שהאוכל מבשר קרבן שנעשתה עבודתו על מנת להקריבו או לאוכלו לאחר זמנו — חייב כרת, **ולא לימדו הכתוב אלא מגזירה שוה.** ומבארים, שאמר **רבי יוחנן: תני** [שנה] **זבדא בר לוי** בברייתא: **נאמר להלן** לגבי נותר מן הקדשים לאחר זמנם: **"ואוכליו עונו ישא** וכו' ונכרתה" (ויקרא יט, ח), **ונאמר כאן** במחשבת חוץ לזמנו: **"והנפש האוכלת ממנו עונה תשא"** (שם ז, יח), **מה להלן כרת — אף כאן** העונש הוא **כרת. אמר ר' סימאי: לעולם אל תהי גזירה שוה קלה בעיניך, שהרי** חיוב כרת על אכילת **נותר,** ממנו למדנו כרת לעניין פיגול, **אחד מגופי תורה** הוא, והוא עצמו **לא לימדו הכתוב אלא מגזירה שוה.** ומבארים: **מאי היא** [מה הוא]? שהוא **יליף** [לומד] מגזירה שווה **"קדש" "קדש"** שהכתוב "ואוכליו עונו ישא" (שם יט, ח) עוסק בנותר, כיצד? נאמר **"ואוכליו עונו ישא כי את קדש ה' חלל"** (שם) **וכתיב** [ונאמר]: **"ושרפת את הנותר באש כי קדש** הוא" (שמות כט, לד), מה שם מדובר בנותר — אף כאן מדובר בנותר. וכן **אמר אביי: לעולם אל תהי גזירה שוה קלה בעיניך, שהרי בתו מאנוסתו** שאם בא עליה חייב כרת — **הן הן גופי תורה, ולא לימדה הכתוב אלא מגזירה שוה. שאמר רבא, אמר לי ר' יצחק בר אבדימי: אתיא** [בא, נלמד] הדבר מגזירה שווה **"הנה" "הנה" לאיסורא** [לענין איסור], וכן **אתא** [בא, נלמד] מה שכתוב **"זמה" "זמה"** לענין עונש **בשרפה** (ראה בעיונים). וכן **אמר רב אשי: אל תהי גזירה שוה קלה בעיניך, שהרי נסקלים** כלומר, אלו שדינם בסקילה, ולא נאמר בהם הדבר במפורש, **הן הן גופי תורה,**

כְּתַב רַחֲמָנָא: "לֹא תוּכַל" לְאוֹקְמָהּ בְּלָאו. — וַעֲדַיִין לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת הוּא! — אִם כֵּן, נֵימָא קְרָא "לֹא תוּכַל לְאָכְלָם בִּשְׁעָרֶיךָ", "מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ" לָמָּה לִי? לְיַחוּדֵי אֲכִילָה דְּכָל חַד וְחַד.

א אָמַר רַבִּי יִצְחָק: הָאוֹכֵל לֶחֶם קָלִי וְכַרְמֶל — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. — וְהָא [א] אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת! — שָׁאנֵי הָכָא דְּמַיְיתַר קְרָאֵי, לֵימָא קְרָא לֶחֶם, וְנֵילַף קָלִי וְכַרְמֶל מִינֵּיהּ. — אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּלֶחֶם שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל חַלָּה! — נִכְתּוֹב קָלִי וְלָא לִכְתּוֹב לֶחֶם וְנֵילַף מִקָּלִי. — לֶחֶם מִקָּלִי לָא אָתֵי, מִשּׁוּם דְּקָלִי אִיתֵיהּ בְּעֵינֵיהּ, לֶחֶם לָא אִיתֵיהּ בְּעֵינֵיהּ; כַּרְמֶל מִקָּלִי לָא אָתֵי, מִשּׁוּם דְּקָלִי נִתְרַבָּה אֵצֶל מְנָחוֹת, כַּרְמֶל לֹא נִתְרַבָּה אֵצֶל מְנָחוֹת! — נִכְתּוֹב כַּרְמֶל וְנֵילַף לֶחֶם וְקָלִי מִינֵּיהּ. — אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּכַרְמֶל שֶׁכֵּן לֹא נִשְׁתַּנָּה מִבְּרִיָּיתוֹ! — מִן חַד לָא יָלְפִי, נֵילַף חֲדָא מִן תְּרֵין. — לָא נִכְתּוֹב קְרָא לֶחֶם וְנֵילַף מִקָּלִי וְכַרְמֶל — אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּקָלִי וְכַרְמֶל דְּאִיתְּנְהוֹן בְּעֵינֵיהוֹן! לָא נִכְתּוֹב קְרָא כַּרְמֶל וְנֵילַף מִלֶּחֶם וְקָלִי — אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּלֶחֶם וְקָלִי שֶׁכֵּן נִתְרַבּוּ אֵצֶל מְנָחוֹת! — אָמַר לָךְ רַבִּי יִצְחָק: לָא נִכְתּוֹב קְרָא קָלִי וְנֵילַף מִלֶּחֶם וְכַרְמֶל; מַאי פָּרְכַתְּ? אִי פָּרְכַתְּ: מַה לְּלֶחֶם שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל חַלָּה — כַּרְמֶל יוֹכִיחַ, וְאִי מִשּׁוּם דְּכַרְמֶל לֹא נִשְׁתַּנָּה מִבְּרִיָּיתוֹ — לֶחֶם יוֹכִיחַ, הִלְכָּךְ לוֹקֶה, דְּמַיְיתַר. — וְאֵימָא: קָלִי דְּמַיְיתַר — מְחַיַּיב חֲדָא, אֲכוּלְּהוֹן — מְחַיַּיב חֲדָא! — אִם כֵּן, נִכְתּוֹב קְרָא: "לֶחֶם כַּרְמֶל וְקָלִי", אִי נַמִי נִכְתּוֹב: "קָלִי וְלֶחֶם וְכַרְמֶל", אַמַּאי כְּתַב לְקָלִי בָּאֶמְצַע? הָכִי קָאָמַר: לֶחֶם בְּקָלִי נִחַיַּיב, וְכַרְמֶל נִחַיַּיב בְּקָלִי.

ב [ב] אָמַר רַבִּי יַנַּאי: לְעוֹלָם אַל תְּהִי גְּזֵירָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי פִּיגּוּל אֶחָד מִגּוּפֵי תּוֹרָה, וְלֹא לִימְּדוֹ הַכָּתוּב אֶלָּא מִגְּזֵירָה שָׁוָה. דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: תְּנֵי זַבְדָּא בַּר לֵוִי, [ג] נֶאֱמַר לְהַלָּן: "וְאוֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא", וְנֶאֱמַר כָּאן: "וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא", מַה לְּהַלָּן כָּרֵת — אַף כָּאן כָּרֵת. אָמַר רַבִּי סִימָאִי: [ד] לְעוֹלָם אַל תְּהִי גְּזֵירָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי נוֹתָר אֶחָד מִגּוּפֵי תּוֹרָה, וְלֹא לִימְּדוֹ הַכָּתוּב אֶלָּא מִגְּזֵירָה שָׁוָה. מַאי הִיא? [ה] יָלֵיף "קֹדֶשׁ" "קֹדֶשׁ": "וְאוֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ ה' חִלֵּל", וּכְתִיב: "וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ כִּי קֹדֶשׁ" וגו'. אָמַר אַבָּיֵי: לְעוֹלָם אַל תְּהִי גְּזֵירָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי בְּתוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ [ו] הֵן הֵן גּוּפֵי תּוֹרָה, וְלֹא לִימְּדָהּ הַכָּתוּב אֶלָּא מִגְּזֵירָה שָׁוָה; [ז] דְּאָמַר רָבָא, [ח] אֲמַר לִי רַבִּי יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי: אָתְיָא "הֵנָה" "הֵנָה" לְאִיסּוּרָא, אֲתָא "זִמָּה" "זִמָּה" לִשְׂרֵפָה. אָמַר רַב אַשִׁי: אַל תְּהִי גְּזֵירָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי נִסְקָלִים הֵן הֵן גּוּפֵי תּוֹרָה,

לחם ישנו במנחות — דלמא הפיס איקרי מנחה, ומתי דלמא של עצרת דכתיב בהו (במדבר כח): "בהקריבכם מנחה חדשה". שכן איתנהו בעינייהו — הלכך לא מצית ילפת לה, דהא כי אמרינן: מה לקלי דאיתיה בעיניה — ליכא למימר: כרמל יוכיח. שכן נתרבו אצל מנחות — וכי פרכת: מה לקלי שכן נתרבה על ידי מנחות — ליכא למימר: לחם יוכיח. הפגול אחד מגופי תורה — דמיבין עליו כרת, ולא למדוה הכתוב שיהא בכרת, אלא נאמר "בקדושים תהיו": "ואוכליו עונו ישא". ואף על גב דכתיב ביה פגול — לא בפיגול גמור קמיירי, אלא במחשב בשחיטה חוץ למקומו. דהכי דרשינן בתורת כהנים ובשחיטת קדשים (כח,ג): אם איננו ענין לחוץ לזמנו — תנהו ענין לחוץ למקומו. וליכא למימר דהאי כרת עליה קאי, דכתיב בפגול גמור ב"לו את אהרן": "והנפש האוכלת ממנו עונה תשא" ודרשינן בתורת כהנים: ממנו עונה תשא, ולא מחברו, דהיינו חוץ למקומו דכתיב ביה מחשבה כותיה. נאמר כאן — ב"לו את אהרן" בפגול גמור: "והנפש האוכלת" וגו', והתם כתיב "לא יחשב" — דהיינו פגול גמור, חוץ לזמנו. ונאמר להלן — גבי נותר בפרשת "קדושים תהיו": "ואוכליו עונו ישא" וגו', מה (כאן) [להלן] ב"קדושים תהיו" כרת, דכתיב: "ונכרתה". ולא למדו הכתוב — לנותר בכרת אלא בגזירה שוה. דלא ידעינן דהאי כרת ד"קדושים תהיו" בנותר קמיירי, דהא בחר דקרא דחוץ למקומו כתיב, ומשמע דעליה קאי, אלא משום דאתיא "קדש" "קדש". בתו מאנוסתו אחד מגופי תורה — דבשריפה. אתיא הנה הנה — כתיב בשחיטו (ויקרא יח): "ערות אשה ובתה לא תגלה", דמשמע — בתה ממנו ובתה מאחר, סיפיה דקרא "שארה הנה זמה היא". וכתיב (שם): "ערות בת בנך או בת בתך", ובאנוסה כתיב, דהא בת בתו מאשתו נפקא לו מקרא דלעיל "ערות אשה ובתה". ובתו לא כתיבא באנוסתו, אלא אתיא "הנה הנה" "הנה היא", וכתיב באנוסתו "כי ערותך הנה", מה התם כתיבא בתו, דכתיב "אשה ובתה" — אף כאן נמי באנוסה, עשה בתו כבת בתו. ואם תאמר: קל וחומר הוא! אין מזהירין מן הדין. זמה זמה לשריפה — "כי יקח איש את אשה ואת אמה זמה היא" (ויקרא כ). נסקלין — רוב תייבי סקילה, כגון הבא על האם ועל הכלה, לא כתיבא סקילה, אלא "דמייהם בם" (שם).

תוספות

אם כן לכתוב קרא לא תוכל לאכלם — ולא מצי למימר: מדהוי ליה למימר "דגנך" לחוד. דאכל חד וחד איכא פירכא: דגן שנתרבה אצל חלה, ותירוש בנסכים, ויצהר במנחות. לישנא אחרינא: ומתירוש ויצהר לא אתי דגן, שכן יש בהן צד ריבוי אצל מזבח. אך קשה: דליכתוב דגן ויצהר או דגן ותירוש, וליתי הך מינייהו!

אימא קלי דמייתר נחייב חדא וכו' — לעיל גבי חלב שור וכבש ועז הוי מצי למיפרך הכי.

מסורת הש"ס

א. כריתות ד,א (ושם סומנו מקבילות).

ב. ילקו"ש תורה תרד.

ג. תו"כ ויקרא יט, ח. ילקו"ש תורה תצט.

ד. ילקו"ש תורה שפד (בשם ר' ינאי).

ה. עיין זבחים כח,ב.

ו. (הביטוי) משנה חגיגה י,א. שבת לב,א. חגיגה יא,ב. חולין ס,ב. תוספתא שבת פ"ב י. וראה ברכות סג,א. תו"כ ויקרא יט, א. ויק"ר פכ"ד ה. במדב"ר פי"ג טז. תנדבא"ר פט"ז.

ז. חגיגה יא,ב. יבמות ג,א. סנהדרין נא,א. עה,ב. עו,א. פז,ב. וראה ירושלמי יבמות פי"א ה"א. סנהדרין פ"ט ה"א. ילקו"ש תורה תרטז. תרכב. תרל.

גרסות

לא תוכל לאכלם בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך למה לי ברוב כתה"י: **לא תוכל לאכלם, מאי לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך.**

דכל חד וחד בכתי"מ ובש"מ: **אכל חד וחד** ויש בכת"י: **על כל חד וחד.**

נכתוב קלי ולא לכתוב לחם בכתי"מ ועוד וכן בש"מ: **ונכתוב קלי ולא לכתוב לחם וכרמל.**

לוקה דמייתר בכתה"י: **לוקה.**

לחם בקלי נחייב וכרמל נחייב בקלי יש בכת"י ובש"מ: **לחם כקלי נחייב וכרמל נחייב כקלי** ויש בכת"י: **לחם כי קלי נחייב וכרמל נחייב כי קלי** וכן ברבינו גרשום.

אלא מגזירה שוה דאמר בכתי"מ ועוד: **אלא מגזירה שוה דיליף עון עון מנותר.**

יליף קדש קדש ואוכליו עונו ישא בכתה"י: **יליף קדש קדש כתיב הכא ואוכלו עונו ישא.**

וכתיב ושרפת בכתי"מ ועוד: **וכתיב התם ושרפת.**

כי קדש וגו' בחלק מכתה"י נוסף: **מה להלן נותר אף כאן נותר.**

הן הן גופי תורה ברוב כתה"י: **אחד מגופי תורה.**

ולא לימדה הכתוב בכתי"מ ועוד: **ולא למדוה חכמים** וראה ספר המצוות לרמב"ם לא תעשה שלו.

נסקלים... ולא לימדה הכתוב ברוב כתה"י: **נסקלין... ולא למדן הכתוב** ובכתי"מ ועוד: **נסקלים... ולא למדוה חכמים.**

אם כן לכתוב קרא לא תוכל לאכלם — ולא מצי למימר: מדהוי ליה למימר "דגנך" לחוד. דאכל חד וחד איכא פירכא: דגן שנתרבה אצל חלה, ותירוש בנסכים, ויצהר במנחות. לישנא אחרינא: ומתירוש ויצהר לא אתי דגן, שכן יש בהן צד ריבוי אצל מזבח. אך קשה: דליכתוב דגן ויצהר או דגן ותירוש, וליתי הך מינייהו!

אימא קלי דמייתר נחייב חדא וכו' — לעיל גבי חלב שור וכבש ועז הוי מצי למיפרך הכי.

עיונים

לחם קלי וכרמל רש"י פרש שקלי וכרמל הם גרעיני התבואה אחר הסרת הקליפה, אלא שקלי מיובש בתנור, וכרמל הופרד ביד והגרעינים עדיין לחים. ובספר החינוך (מצוה שה) כתב כי גם כרמל קלוי, אלא שמדובר בשבלים קלויות, כשהן שלמות.

אחד מגופי תורה ולא לימדו הכתוב וכו' כלומר, חלק בלתי נפרד מהתורה, כאילו נכתב במפורש, למרות שלא למדנוהו אלא מגזירה שווה (וראה פירוש נוסף בספר המצוות לרמב"ם ל"ת שלו). והזכיר כאן דווקא גזירה שווה, מפני שאין זו מידה הבנויה על הסברה, אלא על המסורת (באר שבע).

ויש שהעיר כי יש חידוש בדברי כל אחד מן האמוראים. בדרשת ר' ינאי נלמד העונש בגזירה שווה, למרות שידענו באיזה איסור מדובר. ואילו בדרשת ר' סימאי למדנו בגזירה שווה מהו האיסור שענש עליו הכתוב כרת. ואביי הוסיף מקרה בו נלמד גם עצם האיסור וגם העונש מגזירה שווה. ואילו רב אשי הוסיף מקרה בו למדים בגזירה שווה עונש ממקרה אחד על מקרים רבים. ואף בדבריו יש הדרגה, שבתחילה הזכיר שריפה, ואחר כך סקילה שחמורה ממנה (ערוך לנר).

נאמר להלן ואוכליו עונו ישא כפי שהסביר רש"י, הרי אף שמדובר באותו כתוב בפיגול (ויקרא יט, ח) דרשו חכמים את הכתוב לענין פסול מחשבת חוץ למקומו. ומכל מקום דייקו כי העונש "עוונה תשא" האמור שם אינו מתייחס אליו, שהרי נאמר במחשבת חוץ לזמנו "והנפש האוכלת ממנו עונה תשא", ודייקו: ממנו — ולא מפיגול אחר. אלא הוא מתייחס לאכילת נותר. ואולם את עצם עונש הכרת למחשבת חוץ לזמנו למדו מן הגזירה שווה שבין שני כתובים אלו.

אתיא הנה הנה לאיסורא אתיא זמה זמה לשרפה בתורה נאסרו במפורש נישואין של אשה ובתה (אפילו אינה בתו): "ערות אשה ובתה... לא תקח... שארה הנה זימה היא" (ויקרא יח, יז), ומצד אחר נאסרה ביאה על נכדתו, שנאמר: "ערות בת בנך ובת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה" (שם י), ואין הכתוב מחלק לענין זה בין נכדתו שמן הנישואין לבין נכדתו שאנס את סבתה. ואולם אין הכתוב מזכיר במפורש איסור של ביאה (בלא נישואין) על בתו מאנוסתו. ואף שיכול הדבר להילמד בקל וחומר ממה שנאסרה בתה עליו, מכל מקום "אין מזהירין מן הדין", ולכן למדנו את איסור הביאה בגזירה שווה מאיסור בת אשתו, ואת עונש מיתה שהוא בשריפה למדנו ממה שנאמר בבא על חמותו: "זימה היא באש ישרפו אותו ואתהן" (שם כ, יד), ונאמר בבת אשתו "זימה" (שם יח, יז), ומכאן למדנו לבתו מאנוסתו, שהרי קיימת כבר גזירה שווה "הנה" "הנה" של בת אשתו לבת אנוסתו.

אורח ההלכה

האוכל לחם קלי וכרמל וכו' האוכל כזית מלחם חדש (כל זמן שעדיין לא הוקרב העומר) וכזית מקלי וכזית מכרמל (והתרו בו על כל אחד בפני עצמו. רדב"ז) — לוקה שלוש מלקיות. שאף הוא לאו שבכללות, שנאמר "ולחם וכרמל וקלי לא תאכלו", למדו מפי השמועה שלאוים חלוקים זה מזה. כר' יצחק. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"י ה"ג. ספר שופטים הלכות סנהדרין פי"ח ה"ג).

פיגול וכו' כל קרבן שנתפגל (שבשעת עבודתו התכוויין הכהן שיקריבוהו או שיאכלוהו אחר זמנו), האוכל ממנו כזית במזיד — חייב כרת, ובשוגג — מביא חטאת. שמפי השמועה למדו כי מה שנאמר "ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי... והנפש האוכלת ממנו עונה תשא" (ויקרא ז, יח) עוסק במחשב בשעת הקרבה שיאכל ביום השלישי. עפ"י הגמרא כאן (כס"מ). (רמב"ם ספר עבודה הלכות פסולי המוקדשין פי"ג ה"ו. שם פי"ח ה"ג).

נותר האוכל כזית מבשר קדשים שנותר ולא נאכל בזמנו, אכלם במזיד — חייב כרת, בשוגג — מביא חטאת קבועה. (רמב"ם שם פי"ח ה"ו).

בתו מאנוסתו הן הן גופי תורה הבא על אשה דרך זנות והוליד ממנה בת — אותה הבת ערוה עליו משום בתו. ואף על פי שלא נאמר בתורה "ערות בתך לא תגלה", מאחר שאסר בת הבת — שתק מן הבת, ואיסורה מן התורה הוא, ואינו מדברי סופרים (וראה מ"מ). (רמב"ם ספר קדושה הלכות איסורי ביאה פ"ב ה"ו. וראה שם הלכות מאכלות אסורות פ"ט ה"ב. ספר המצוות לא תעשה שלו).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

המפטם — לסוף ממנו, חייב, דכתיב (שמות ל): "אשר ירקח כמוהו". והסך ממנו — מַאי, שלא פטמו. ואשר יתן ממנו — מאותו של משה. לחצאין — כגון ששה לוגין, דהסוף דמשה הוה הין, שיש עשר לוגין. חצאין דקטרת — מאה שמונים וארבעה מנין, דבכל יום היה מקטיר מנֶה כדאמרינן לקמן (כריתות ו,ח) שלש מאות ששים ומשה מנין (כמנין ימות החמה). פרס שחרית — אלי מנה. חמש מאות — שקלים. קנמן בשם חמש מאות — דהכי אמר קרא: "מחציתו חמשים ומאתים". דלהכי נקט מחציתו — שלא יהו שוקלים אותו הכל ביחד אלא לחצאין, כדי שיהו שם שתי הכרעות. תנא הכי קשיא ליה — כלומר, להכי אשמעינן ברייתא. דאי ממשמעותא דקרא הוה אמינא: קנה בושם כקנמן בשם, ד"מחציתו" דקרא אתרוייהו קאי, קא משמע לן. מחצה למחצה — שהיו שוקלין לחצאין. עין בעין — שאין הבשם מכריע. (ע"א). המקום יודע בהכרעות — שלא היה שוקל ההכרעות לבד, אלא מניחן כמות שהן, והמקום יודע מה משקלו. פירוש רומי. אלא אמר רב יהודה הכי קשיא ליה כו' — הכי גרסינן: אלא אמר רב יהודה מדקא מייתי ליה תרי זימני — ודאי לאפושי הוא דעבד. שלא יניח משקל כו' — שישקול כל בשם ובשם כנגד הנרזל, ולא ישקול במיין דמר דרור, ויחזור וישקול קדה כנגד מר דרור. העקרין — בנשמים. אינו סיפק — דשמן לא הוה אלא שיש עשר לוגין, ועיקרין הוו טופח. ושראן במים — שיבלעו המים, ולכשיגיע עליהן השמן לא יבלעוהו. וקלט השמן את הריח וקפחו — קנמו. וחכרו: "קפחת את הרועה" ביומא (פג,ב). קנמו משה לשמן מעל העיקרין ונתנו בצלוחית.

ד תָּנוּ רַבָּנַן, [ג]שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה: מָר דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת, קִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת, קִנְמָן בֶּשֶׂם חֲמֵשׁ מֵאוֹת, וּקְנֵה בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם — נִמְצָאוּ כּוּלָּם אֶלֶף וְשִׁבְעָה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים. — תַּנָּא מִנְיָינָא קָא מַשְׁמַע לָן? — תַּנָּא הָא קָא קַשְׁיָא לֵיהּ, אֵימָא: קְנֵה בֹשֶׂם כְּקִנְמָן בֶּשֶׂם, מַה קִּנְמָן בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ בַּחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם — אַף קְנֵה בֹשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם, דְּהָווּ לְהוּ תְּרֵין אַלְפִים. — וְאֵימָא הָכִי נַמִּי! — אִם כֵּן, נִכְתּוֹב קְרָא: "קִנְמָן בֶּשֶׂם וּקְנֵה בֹשֶׂם מֶחֱצָה וּמֶחֱצָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם". אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי: כְּשֶׁהוּא שׁוֹקֵל, בְּהֶכְרֵעַ הוּא שׁוֹקֵל אוֹ עַיִן בְּעַיִן הוּא שׁוֹקֵל? אֲמַר לֵיהּ, רַחֲמָנָא כְּתַב: "בַּד בְּבַד", וְאַתְּ אָמְרַתְּ בְּהֶכְרֵעַ? — וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ הֶכְרֵעוֹת, אַלְמָא דְּאִית בְּהוּ הֶכְרֵעַ! אֶלָּא אָמַר רַב יְהוּדָה: דְּקִנְמָן בֶּשֶׂם אַמַּאי מַיְיתֵי מַחֲצִיתוֹ דַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת, חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם בְּחַד זִימְנָא וַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם בְּחַד זִימְנָא? כֵּיוָן דְּכוּלְּהוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת הָווְיָין, נַיְיתֵי חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּבַת אַחַת! שְׁמַע מִינָּהּ, מִדְּקָמַיְיתֵי לָהּ לְקִנְמָן בֶּשֶׂם בִּתְרֵי זִימְנֵי — הֶכְרֵעַ אִית בֵּיהּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ בְּהֶכְרֵעוֹת. — וּמַאי "בַּד בְּבַד"? אֲמַר רָבִינָא: שֶׁלֹּא יַנִּיחַ מִשְׁקָל בְּמִשְׁקָל וְיִשְׁקוֹל.

ה תָּנוּ רַבָּנַן: [ד]שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר מְשַׁלְּקוֹ הָעִיקָּרִין, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: וַהֲלֹא לָסוּף הָעִיקָּרִין אֵינוֹ סִיפֵּק! כֵּיצַד עוֹשֶׂה? הֵבִיאוּ הָעִיקָּרִין וּשְׁלָקוּם בַּמַּיִם, וְהֵצִיף עֲלֵיהֶן שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְקָלַט אֶת הָרֵיחַ, וְקִיפְּחוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה:

ג "הַמְּבַשֵּׂם אֶת הַשֶּׁמֶן" כו'. [ה]תָּנוּ רַבָּנַן: הַמְּפַטֵּם אֶת הַשֶּׁמֶן לִלְמוֹד בּוֹ, לְמוֹסְרוֹ לַצִּיבּוּר — פָּטוּר, לָסוּף — חַיָּיב. וְהַסָּךְ מִמֶּנּוּ — פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין חַיָּיבִין אֶלָּא עַל סִיכַת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בִּלְבָד. אָמַר מָר: לִלְמוֹד בּוֹ עַל מְנָת לְמוֹסְרוֹ לַצִּיבּוּר — פָּטוּר. מְנָלַן? אָתְיָא "מַתְכֻּנְתּוֹ" מִן "בְּמַתְכּוּנְתָּהּ" דִּקְטֹרֶת, וּכְתִיב לְגַבֵּי קְטֹרֶת: "לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם" — לָכֶם הוּא דְּאָסוּר, אֲבָל לְמוֹסְרוֹ לַצִּיבּוּר — פָּטוּר; גַּבֵּי שֶׁמֶן נַמִּי, לְמוֹסְרוֹ לַצִּיבּוּר — פָּטוּר. — וְתִיהֲדַר קְטֹרֶת וְנֵילַף מִשֶּׁמֶן: מַה שֶּׁמֶן — כִּי מְפַטֵּם לַחֲצַיִּין פָּטוּר; אַף קְטֹרֶת נַמִּי — כִּי מְפַטֵּם לַחֲצַיִּין פָּטוּר! אַלְּמָה אָמַר רָבָא: [ו]קְטֹרֶת שֶׁפִּטְּמָהּ לַחֲצַיִּין — חַיָּיב, שֶׁמֶן שֶׁפִּטְּמוֹ לַחֲצַיִּין — פָּטוּר? — אָמַר לָךְ רָבָא: גַּבֵּי שֶׁמֶן כְּתִיב "וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמוֹהוּ" — כָּמוֹהוּ הוּא דְּאָסוּר, אֲבָל חֶצְיוֹ שַׁפִּיר דָּמֵי; גַּבֵּי קְטֹרֶת דִּכְתִיב: "וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה" — כָּל עֲשִׂיָּיהּ דִּקְטֹרֶת, אֶפְשָׁר דְּמַקְטִיר [ז]פְּרָס שַׁחֲרִית וּפְרָס בֵּין הָעַרְבַּיִם.

ולא לימדה הכתוב אלא מגזירה שוה, דתניא [ששנויה ברייתא], נאמר כאן: "דמיהם בם" (ויקרא כ, יא—טז), ונאמר באוב וידעוני: "באבן ירגמו אותם דמיהם בם" (שם כז), מה להלן בסקילה — אף כאן בסקילה.

ג שנינו במשנה ברשימת חייבי הכרת: המפטם (הרוקח) את השמן כמו שעשה משה במדבר למשוח את המשכן וכליו. ובענין זה תנו רבנן [שנו חכמים]: המפטם את השמן ללמוד בו כיצד לעשותו, או שעושה אותו כדי למוסרו לציבור — פטור, ואם עשהו כדי לסוך בו — חייב. ואולם הסך ממנו — פטור, למרות שנעשה כדי לסוך ממנו, לפי שלענין איסור הסיכה — אין חייבין אלא על סיכת שמן המשחה שעשה משה בלבד, שנאמר: "ואשר יתן ממנו על זר" (שמות ל, לג) — מזה שעשה משה. ומעתה דנים בפרטי הדברים: אמר מר [החכם]: ללמוד בו או על מנת למוסרו לציבור — פטור. ומבררים: מנלן [מנין לנו]? אתיא [באה, נלמדת] הלכה זו ממה שנאמר "מתכונתו" (שם ל, לב) בגזירה שווה מן מה שנאמר "במתכונתה" בקטרת (שם לז), והרי כתיב [נאמר] לגבי קטרת: "במתכונתה לא תעשו לכם", ויש בכך הדגשה: לכם, לצרככם, הוא שאסור לעשות במתכונתה, אבל כדי למוסרו לציבור — פטור, ומתוך כך אנו למדים כי לגבי [אצל] שמן המשחה נמי [גם כן], אם עשאו כדי למוסרו לציבור — פטור. ושואלים: מכיון שיש כאן גזירה שווה, ותיהדר [ותחזור] קטרת ונילף [ונלמד] משמן, מה שמן כי [כאשר] הוא מפטם אותו לחציין, ולא כל הכמות כאחת — פטור, אף קטרת נמי [גם כן] כי [כאשר] מפטם לחציין — פטור! אלמה [למה] אמר רבא: קטרת שפטמה לחציין — חייב, שמן שפטמו לחציין — פטור? ומשיבים, אמר לך [יכול לומר לך] רבא: גבי [אצל] שמן כתיב [נאמר]: "ובמתכונתו לא תעשו כמוהו", ויש לדייק: כמוהו בדיוק הוא שאסור, אבל חציו שפיר דמי [מותר]. אבל גבי [אצל] קטרת דכתיב [שנאמר]: "והקטרת אשר תעשה במתכונתה לא תעשו" — אסור לעשות במתכונתה כל עשייה של קטרת, והרי אפשר שיהא מקטיר פרס (חצי) שחרית ופרס בין הערבים, כפי שאכן נעשה במקדש.

ד תנו רבנן [שנו חכמים]: שמן המשחה יש בו מר דרור משקל חמש מאות שקל, קדה חמש מאות, קנמן בשם חמש מאות, וקנה בשם חמשים ומאתים, נמצאו כולם משקל אלף ושבעה מאות וחמשים שקל. ותוהים: הלא שמותיהם ומשקל כל אחד מהם נזכר בכתוב (שמות ל, כג—כד), וכי התנא מניינא קא משמע לן [חשבון בא להשמיע לנו] לכמה הם מצטרפים? ומשיבים: תנא הא קא קשיא ליה [התנא דבר זה היה קשה לו], כלומר, משום כך הוצרך למנין זה, מפני שמלשון הכתוב "וקנמן בשם מחציתו חמשים ומאתים, וקנה בושם חמשים ומאתים" (שם כג) אימא [אמור, יכול אתה לומר]: קנה בשם יהיה שיעורו כקנמן בשם, מה קנמן בשם מחציתו בחמשים ומאתים, ושיעורו המלא חמש מאות — אף קנה בשם הכוונה היא מחציתו חמשים ומאתים, דהוו להו תרין [שכך הריהם שני] אלפים בסך כל סממני השמן, לכן הוצרך להשמיענו שמניינם אלף ושבע מאות וחמישים, לומר שקנמן בשם משקלו חמשים ומאתים. ושואלים: ואימא הכי נמי [לו] רב פפא לאביי: כשהוא שוקל, בהכרע הוא שוקל, מוסיף קצת, כדרך השוקלים, עד שהבשמים יכריעו את הכף, או עין בעין בדיוק גמור הוא שוקל? אמר ליה [לו] אביי: רחמנא כתב [התורה אמרה]: "בד בבד" (שם לד) וכוונתו בדיוק, ואת אמרת [ואתה אומר] בהכרע? ומקשים: והאמר [והרי אמר] רב יהודה בענין זה: הקדוש ברוך הוא יודע הכרעות, כלומר, כמה נוסף בהכרע, אלמא דאית בהו [מכאן שיש בהם] הכרע! אלא בוודאי שוקל בהכרע, וכך אמר רב יהודה: דקנמן בשם אמאי מייתי [מדוע מביאים] מחציתו של חמש מאות, כלומר, חמשים ומאתים בחד זימנא [בפעם אחת], וחמשים ומאתים בחד זימנא [בפעם אחת]? והרי כיון דכולהון [שכולם] חמש מאות הויין [הם], נייתי [שיביא] חמש מאות בבת אחת! שמע מינה [למד מכאן], מדקמייתי לה [מכיון שמביא אותו] לקנמן בשם בתרי זימני [בשתי פעמים], מכאן שהכרע אית ביה [יש בו], כדי להוסיף עליו הכרע בכל פעם, והקדוש ברוך הוא יודע בהכרעות. ושואלים: ולפי זה, מאי [ומה] פירוש "בד בבד"? אמר רבינא: שלא יניח משקל במשקל וישקול, כלומר, שלא ישקול אחד מן הבשמים, ואחר כך ישקול אחר כנגדו, אלא צריך לשקול כל אחד מהם לעצמו כנגד המשקולת.

ה בדרך עשיית שמן המשחה תנו רבנן [שנו חכמים]: שמן המשחה שעשה משה במדבר משלקו (מבשל בו) בשמן את העיקרין שורשי הבשמים הללו, דברי ר' יהודה. אמר לו ר' יוסי: והלא השמן שהיה שם, שהיתה מידתו שנים עשר לוג, אפילו כדי לסוך את העיקרין אינו סיפק, אין בו די, ובוודאי אינו מספיק כדי לשלוק בתוכו! אלא כיצד עושה? הביאו העיקרין ושלקום (הרתיחום) במים, והמים ספגו את הריח שבבשמים, והציף עליהן על המים, את שמן המשחה, וקלט השמן את הריח, ואז קיפחו הסיר את השמן, ונתנו בצלוחית. אמר לו ר' יהודה:

עיונים

והסך ממנו פטור לפי שאין חייבין אלא על וכו' שעשה משה שנאמר: "ואשר יתן ממנו על זר" — מזה שעשה משה (שמות ל, לג), אבל לענין הפיטום נאמר "איש אשר ירקח כמוהו" (שם).

אבל למוסרו לציבור פטור "למוסרו לציבור" מובנו כדי שישתמשו לצורך עבודת המקדש. ותמהו ראשונים: והרי בתורה נאמר שלא הוצרכו מעולם לשמן מלבד זה שעשה משה (כמבואר בעמוד הבא)! והסבירו כי הכוונה היא בדורו של משה. או שמכל מקום אם עשה כן — פטור (בש"מ). והרמב"ם פירש שמה שנאמר בשמן המשחה "ציבור" אינו בדווקא, אלא כוונתו — לאחרים, ונאמר בלשון "לציבור" אגב הקטורת (ערוך השלחן העתיד).

מר דרור חמש מאות הרמב"ם כתב (הל' כלי המקדש פ"א ה"ג) לגבי המור: "המור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו הידוע לכל שמתבשמין בה בני אדם בכל מקום", כלומר המושק. והראב"ד השיג: "אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דם שום חיה בעולם, כל שכן דם חיה טמאה" (וראה עוד רמב"ן שמות ל, כג).

תנא מניינא קא משמע לן עיקר הקושיה אינה על עצם הבאת דברים שכבר החכרו בכתוב, שהרי פעמים רבות נעשה דבר זה במשניות ובברייתות. אלא, לשם מה הוצרך לומר שהמניין מגיע לאלף שבע מאות וחמישים. וכן שואלת הגמרא במקומות נוספים (רא"ש בש"מ).

אימא קנה בשם כקנמן בשם כלומר, ניתן היה לפרש ש"מחציתו" מתייחס גם לקנה בושם, כדרך הכתובים, וכלשון אבן עזרא במקומות רבים בפירושו למקרא: "מושך עצמו ואחר עמו". ויש שתמהו: והלא לשם כך נאמר בברייתא במפורש: קנמן בשם חמש מאות, וקנה בשם חמישים ומאתים! ואכן יש שגרסו בברייתא: "קנה בשם מחציתו חמישים ומאתים" כלשון הכתוב (כס"מ). ובירושלמי (שקלים פ"ו ה"א) נאמר כי הסכום עולה לאלף וחמש מאות. והוא מפרש את לשון הכתוב "מחציתו חמישים ומאתים" לא ביחס לקנמן בשם, אלא ביחס למה שנאמר קודם לכן: "מר דרור חמש מאות" (ראה יפה עינים).

בהכרע הוא שוקל רבינו גרשום פירש: האם גם את ההכרעות הוא שוקל לעצמן (וכן רש"י בשם פירוש רומי).

רחמנא כתב בד בבד אף שכתוב זה נאמר בקטורת, ולא בשמן המשחה, הרי למדנו לעיל כי יש גזירה שווה מזה לזה (חשק שלמה).

והקדוש ברוך הוא יודע בהכרעות יש מפרשים: לתת שכר למכריעים (ש"מ בשם הקונטרס). ור"י פירש שהקב"ה יודע שישראל מכריעים כששוקלים הקדשות, ועל כן לא הוצרך לצוות על כך (ש"מ). ורבינו גרשום פירש (לשיטתו לעיל) שיודע מהו שיעור ההכרעות, אבל לא הוצרכו לשוקלם לעצמם.

שלא יניח משקל במשקל הפירוש בפנים הוא כרש"י. ורבינו גרשום פירש: כגון שלא יניח קנמן בשם יחד עם משקולת של מאתים חמשים כנגד משקולת של חמש מאות. והרא"ש הביא פירוש: שלא יניח משקולת בתוך משקולת, שתי משקולות של מאתיים וחמישים, כמו שעושים השוקלים, אלא יניח כנגד הקידה משקולת אחת של חמש מאות.

ושלקום במים רש"י גורס: "ושראום במים", כדי שיספגו העיקרים את המים, וכך לא ייבלע השמן בעיקרים.

אורח ההלכה

המפטם את השמן העושה שמן המשחה כדי לסוך בו, כמעשה וכמשקל אשר עשה משה רבינו, ולא הוסיף ולא גרע, במזיד — חייב כרת, ובשוגג — מביא קרבן חטאת. והוא שיעשה אותו להימשח בו, אבל אם עשהו כדי להתלמד או כדי ליתנו לאחרים — פטור. כברייתא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות כלי המקדש והעובדים בו פ"א ה"ד).

והסך הסך משמן המשחה כזית, בין אם סך עצמו ובין אם סך אחרים, במזיד — חייב כרת, ובשוגג — מביא חטאת קבועה. ואין חייבים אלא על סיכת שמן המשחה שעשה משה. כברייתא. (רמב"ם שם ה"ה—ו).

קטורת למוסרו לציבור עשה קטורת להתלמד בה או למוסרה לציבור — פטור. (רמב"ם שם פ"ב ה"י).

קטורת שפטמה לחציין העושה קטורת מאחד עשר הסמנים שנאמרו למשה בסיני ולפי המשקל שמן התורה, אף על פי שלא עשה המשקל כולו אלא חציו או שלישו, במזיד — חייב כרת, ובשוגג — מביא קרבן חטאת. כדברי רבא. (רמב"ם שם ה"ט).

שמן שפטמו לחציין העושה שמן המשחה כדי לסוך בו, רק אם עשה כמעשה וכמשקל שעשה משה רבינו, לא הוסיף ולא גרע — חייב. כדברי רבא. (רמב"ם שם פ"א ה"ד).

שמן המשחה מר דרור... בהכרע וכו' ככה עשה משה רבינו את שמן המשחה במדבר: לקח מן המור והקנמון והקדה, מכל אחד משלושתם חמש מאות שקל בשקל הקודש, ומקנה הבושם חמשים ומאתים. ומה שנאמר בתורה "וקנמן בשם מחציתו חמשים ומאתים", כוונתו — ששוקלים אותו בשתי פעמים, מאתים וחמישים בכל פעם. (רמב"ם שם ה"ב).

הביאו העיקרין ושלקום וכו' כיצד עשה משה את שמן המשחה? שוחק כל אחד ואחד מן הסמנים לבדו, ועירב הכל ושרה אותם במים זכים ומתוקים עד שיצא כל כוחם במים, ונתן על המים שמן זית הין והוא שנים עשר לוג, ובישל הכל על האש עד שאבדו המים, ונשאר השמן, והניחו בכלי לדורות. (רמב"ם שם).

מסורת הש"ס

ח. סנהדרין נד,א. איש"ש תורה תקצג. שם תקצח. שם תרכו. וראה סנהדרין נג,א, סו,א. ירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ז. מכילתא שמות כא, יז. מכילתא דרשב"י שמות כא, יז. תו"כ ויקרא כ, ט. כ, יב. כ, יג. כ, טז. כ, כז. ילקו"ש תורה של. תרכב. תרכג. תרכו.

ט. (כל הענין) ילקו"ש תורה שפז.

י. עיין תוספתא מכות פ"ד ב—ג.

יא. כריתות ו,ב.

יב. משנה יומא מג,ב.

יג. (בשינוי) ירושלמי שקלים פ"ו ה"א. שם סוטה פ"ח ה"ג. ילקו"ש שם.

יד. הוריות יא,ב (כל הענין). (ובשינוי) ירושלמי שם ושם. ילקו"ש תורה שם.

גרסות

ללמוד בו למוסרו לציבור ברוב כתה"י: **ללמוד על מנת למוסרו לצבור** וכן להלן, ובכתי"מ: **ללמוד בו או למוסרו לציבור** וכן הגיהו בדפוסים החדשים.

לסוך חייב יש בכת"י: **לסוך הימנו חייב.**

מן במתכונתה דקטרת בחלק מכתה"י נוסף: **בשמן כתיב על בשר אדם לא יסך ובמתכונתו.**

לחציין בכתה"י: **לחצאין** וכן בהמשך.

אמר לך רבא בכתה"י: **אמר רבא.**

קנמן בשם חמש מאות יש בכת"י ובדפו"י: **קנמן בשם מחציתו חמש מאות** וראה בעיונים.

והאמר רב יהודה הקדוש ברוך הוא יודע הכרעות בכתי"מ: **א"ל המקום יודע בהכרעות** ויש בכת"י: **א"ל והאמר רב יהודה המקום יודע בהכרעות.**

אלמא דאית בהו הכרע בכתי"מ: **מכלל דאית בהו הכרע** ויש כת"י שנוסף בו: **ואי עין בעין הוא שוקל מהיכא הכרעה.**

אלא אמר רב יהודה בכתי"מ: **א"ל רב יהודה** ויש בכת"י: **אמר ליה רב יהודה הכי קא קשיא ליה** וברבינו גרשום: **אמר לך רב יהודה.**

דקנמן בשם אמאי מייתי מחציתו דחמש מאות בחלק מכתה"י: **קנמן בשם אמאי מייתי.**

ומאי בד בבד בכתי"מ ועוד: **מאי בד בבד.**

משלקו העיקרין בכתי"מ ועוד: **בו שלקו את העיקרין** ובמקבילה: **היו שולקים בו את העיקרים.**

כיצד עושה בכתי"מ ועוד: **אלא כיצד עשו.**

הביאו העיקרין ושלקום במים בכתה"י: **הביאו את העיקרין ושראום במים** וכן ברש"י וראה ב"אורח ההלכה".

וקיפחו יש בכת"י: **וקפהו** וראה בירושלמי שקלים פ"ו ה"א.

לשון

קיפחו

נראה כי כאן משמש הפועל "קפח" במשמעות כמו "קפה" (וראה גרסות), ועניינו — להסיר את השכבה העליונה הצפה למעלה (כגון מתבשיל או מקפה). ואף כאן — להסיר את שכבת השמן הצפה מלמעלה.

החיים

לסוך העיקרין אינו סיפק

כמבואר כאן היה משקלם הכולל של העיקרים 1750 שקל. נחלקו הדעות מהו משקלו המדוייק של השקל שבזמן התורה. לפי שיטת הגאונים והרמב"ם, היה שווה ל—14.2 גרם. ולפי שיטת רש"י, 11.75 גרם. נמצא איפוא כי לפי שיטת הרמב"ם היה משקלם הכולל של העיקרים 24.850 ק"ג, ולפי רש"י כ—20.562 ק"ג. מידת השמן היתה הין — 12 לוג (ראה בעמוד הבא), והיא נעה, לפי השיטות השונות, בין 3.6 ליטר ל—7.2 ליטר. מובן מאליו כי לכל השיטות לא ניתן לשלוק את העיקרים בשמן.

מציף עליו את השמן

דרך זו של ר' יוסי (וכן פסק הרמב"ם להלכה) היא הדרך המקובלת בכל הדורות, גם בזמן הזה, ביצירת שמנים ריחניים. את הצמח שמפיקים ממנו ריח ערב מבשלים או שורים במים, ואז מתמצה ויוצא גורם הריח (בדרך כלל שמן אתרי) ובהיות משקלו קל מן המים הוא צף על גביהם. ואז מציפים על המים שמן כלשהו כדי שחומר הריח יספג בתוכו, ובתרכובת זו של השמן הריחני שנוצר משתמשים לבשמים שונים.

העולם

מר דרור, קדה, קנמן בשם

ראה עמ' 38.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

וכי נס אחד נעשה בשמן המשחה? והלא נסים הרבה נעשו בו מתחלתו ועד סופו, שהרי תחלתו לא היה אלא שנים עשר לוג, ובו נמשח המשכן וכליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים, ובו נמשחו במשך הדורות כהנים גדולים ומלכים, וכולו קיים לעתיד לבא, שנאמר: "שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם" (שמות ל, לא), **ומסבירים: "זה" בגימטריא שנים עשר לוגין הויין** [הן], **ש"זה" יהיה גם לדורות שלעתיד לבוא. ואם כן מעשה ניסים הוא, וכיון שכך אין להקשות על הנס. ועוד בענין זה תנו רבנן** [שנו חכמים] **על הפסוק "ויקח משה את שמן המשחה וימשח את המשכן"** (ויקרא ח, י), **רבי יהודה אומר: שמן המשחה שעשה משה במדבר הרבה נסים נעשו בו מתחלתו ועד סופו, שהרי תחלתו לא היה אלא שנים עשר לוגין, והלא בדרכו של עולם, כששולקים את הבשמים בשמן, כמה שמן יורה** (הקדירה) **בולעת, כמה עיקרין** (שורשים) כלומר, **הבשמים עצמם בולעין, כמה האור שורף, ולמרות זאת, בו נמשח משכן וכליו, אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים, ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים. וכל הכהנים הגדולים היו בכלל זה, ואפילו כהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה. ומוסיפים: ואין מושחין מלך בן מלך. ואם תאמר: מפני מה משחו את שלמה בן דוד? מפני מחלוקת אדוניה אחיו, שהתנשא לאמר "אני אמלוך"** (ראה שמואל א א, ה), **ואת יהואש משחו מפני עתליה** שתפסה את המלוכה (ראה מלכים ב כא, ג), **ואת יהואחז בן יאשיהו מפני יהויקים אחיו, שהיה יהויקים גדול מאחיו שתי שנים.**

א ומבררים את פרטי הברייתא. **אמר מר** [החכם]: **ואפילו כהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה. ושואלים: מנלן** [מנין לנו]? **ומשיבים, דכתיב** [שנאמר] לגבי מנחת הכהן הגדול: **"והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה"** (ויקרא ו, טו), **נימא קרא** [שיאמר הכתוב]: **"והכהן שתחתיו מבניו", מאי** [מה] **טעם הוזכר "המשיח"? הא קא משמע לן** [דבר זה הוא משמיע לנו], **שאפילו אם זה שיהיה תחתיו הוא מבניו, ההוא דמשח** [אותו שהוא משוח] **הוי** [הריהו] **כהן גדול, ואי לא משח לא הוי** [ואם אינו משוח אינו נעשה] **כהן גדול. ועוד אמר מר** [החכם] **בברייתא: אין מושחין מלך בן מלך. ושואלים: מנלן** [מנין לנו] דבר זה? **אמר רב אחא בר יעקב, דכתיב** [שנאמר] בפרשת המלך: **"למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו כל הימים"** (ראה דברים יז, כ), לומר **שירושה היא** המלוכה, שבניו מולכים מכוחו, ולכן אין צורך במשיחה חדשה. ועוד נאמר בברייתא: **ומפני מה משחו את שלמה? מפני מחלוקת אדוניה. ושואלים: מנלן** [מנין לנו] **דכי אתי** [שכאשר באה] **מחלוקת בעי** [צריך] **משיחה, ולא כל דבעי מלכא מורית ליה מלכותא** [ולא כל מי שרוצה המלך מוריש לו את המלכות], **ודי בכך? אמר רב פפא, אמר קרא** [המקרא] **שם: "למען יאריך ימים וכו' הוא ובניו בקרב ישראל" — בזמן ששלום בישראל** עוברת המלכות מאליה לבניו, **ואם לא כן — צריך למשוח מלך מחדש. ומעיירים, תנא** [שנה] **החכם: אף יהוא בן נמשי לא נמשח** (ראה מלכים כט, א—ו) **אלא מפני מחלוקת יורם בן אחאב,** שהיה מלך ישראל באותה שעה, **ויהוא מרד בו. ותמהים: אמאי** [מדוע] **הוצרך לטעם זה? תיפוק ליה** [תצא לו] שהוצרך למשיחה מפני שמלך ראשון הוא, שהרי לא היה בנו של אחאב! **ומשיבים: חסורי מיחסרא והכי קתני** [חסרה הברייתא וכך היא שנויה]: **מלכי בית דוד מושחין, מלכי ישראל אין מושחין; ואם תאמר: מפני מה משחו יהוא בן נמשי? מפני מחלוקת יורם בן אחאב. ודנים במה שאמר מר** [החכם]: **מלכי בית דוד מושחין, ואין מלכי ישראל מושחין. ומסבירים: מנלן** [מנין לנו]? **דכתיב** [שנאמר] לשמואל כשהובא דוד לפניו: **"קום משחהו כי זה הוא"** (שמואל א טז, יב), **ויש כאן הדגשה: זה טעון משיחה, ואין אחר טעון משיחה. ועל מה שאמר מר** [החכם]: **אף יהוא בן נמשי לא נמשח אלא מפני מחלוקת יורם, תוהים: ומשום מחלוקת יורם בן אחאב נמעל בשמן המשחה,** שהוא "שמן משחת קודש" (שמות ל, לא)? **והרי אמרנו שאין מושחים בו מלכי ישראל! ומשיבים, כדאמר רב פפא** להלן **ביחס ליהואחז: באפרסמא דכיא** [בשמן אפרסמון טהור] משחוהו, ולא בשמן המשחה, **הכא נמי באפרסמא דכיא** [כאן גם כן בשמן אפרסמון טהור] **משחו את יהוא.**

ב **שנינו בברייתא: ואת יהואחז בן יאשיהו משחו מפני יהויקים אחיו, שהיה גדול ממנו שתי שנים. ותמהים: ומי קשיש** [והאם היה מבוגר ממנו]? **והכתיב** [והרי נאמר]: **"ובני יאשיה הבכור יוחנן והשני יהויקים והשלישי צדקיהו והרביעי שלום"** (דברי הימים א ג, טו), **ואמר ר' יוחנן: יוחנן הוא יהואחז, הוא צדקיהו הוא שלום, ונמצא שהבן הבכור היה יהואחז, ולא יהויקים! אלא יש להבין כי לעולם, באמת יהויקים היה קשיש** [מבוגר יותר], **ואמאי קרי ליה** [ומדוע קרא לו הכתוב] **ליהואחז בכור? מפני שהוא היה בכור** (ראשון) **למלכות. ושואלים: ומי מוקמינן זוטא קמי קשישא** [והאם מעמידים אנו למלוכה צעיר לפני המבוגר]? **והכתיב** [והרי נאמר] על יהושפט: **"ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור"** (דברי הימים ב כא, ג)! **ומשיבים: ההוא** כלומר, יהורם בן יהושפט, **ממלא מקום אבותיו הוה** [היה], שהיה כאביו וראוי למלוך במקומו, אבל יהויקים לא היה ממלא מקום אביו, אלא יהואחז.

ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים בתורה נזכר הציווי רק ביחס לאהרן ובניו. ואולם לגבי שלמה נאמר במפורש כי נמשח בשמן המשחה: "ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל (שבו היה הארון בעיר דוד) וימשח את שלמה" (מלכים א א, לט). וכבר שאלו: המלך הריהו לכאורה זר, שאינו כהן, והלא נאמר "ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו" (שמות ל, לג)! (ומן הסוגיה כאן עולה בבירור שלא כדברי ר"א אבן עזרא, שהוראת שעה היתה זו. רמב"ן). ורס"ג סבר כי מסורת היתה שיש למשוח את דוד וזרעו. ורמב"ן (שמות ל, לג) כתב כי "זר" כאן הוא כל מי שאיננו לה', והלא המלכים והכהנים הגדולים שניהם משיחי ה', והרי כתוב "מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו" (תהלים פט, כא).

שהיה גדול מאחיו שתי שנים כן דייקו בסדר עולם מלשון הכתוב, שיהואחז היה בן עשרים ושלוש שנה במלכו, ומלך שלושה חדשים (מלכים ב כג, לא), ובמקומו הומלך יהויקים שהיה בן עשרים וחמש שנה (שם לו).

ההוא דמשח הוי כהן גדול ובבית השני, שלא היה שמן המשחה, היה הכהן גדול מתרבה לכהונה גדולה בלבישת בגדי הכהן הגדול. ומכל מקום עדיין יש הבדל בין המשוח בשמן המשחה ל"מרובה בגדים", והוא פר חטאת שמביא כהן משיח על חטאתו (ראה ויקרא ד, ג. משנה הוריות יא,ב).

הוא ובניו כל הימים ירושה היא ובירושלמי (שקלים פ"ו ה"א) דייקו דבר זה ממה שנאמר: "קום משחהו כי הוא זה" (שמואל א טז, יב) — זה טעון משיחה ואין בנו טעון משיחה.

ומכאן משמע לכאורה כי כהונה גדולה אינה ירושה, ולכן כהן בן כהן גדול צריך משיחה. וכן כתב המאירי (הוריות יב,א) כי "לא מצד ירושה באה לו, אלא מצד שהוא הגון לה". אבל הרמב"ם כתב (הל' כלי המקדש פ"ד ה"ב) כי גם הכהונה הגדולה ירושה היא והוא הדין לכל מינוי של שררה בישראל. ויש להבין כי הוצרכנו לכתוב מיוחד בכהן גדול בן כהן גדול שצריך משיחה, אולי מפני שהוא מינוי של קדושה, כחלק מ"כלי המקדש", מה שאין כן במלך (וראה שו"ת חת"ס או"ח סי' יב).

מפני מחלוקת אדוניה... בזמן ששלום בישראל הרמב"ם כתב כי מטרת המשיחה במקרה זה היא "כדי לסלק המחלוקת ולהודיע לכל שזהו מלך לבדו" (הלכות כלי המקדש פ"א הי"א). אבל רש"י הסביר כי במקרה של מחלוקת נפסקת הירושה, ויש צורך במשיחה חדשה. ויש שכתב בטעם הדבר: "משום שאינה דומה נחלה זו במהותה לנחלת הרכוש, אלא היא זכות נתונה לו מאת העם ולטובת העם... אבל בכל מקום שהתמנותו נעשית בניגוד לרצון העם או חלק חשוב ממנו... בכגון זה בטלה זכות הנחלה, ונתנה זכות מינוי המלך אל העם כולו על ידי מנהיגיו הרוחניים (הסנהדרין) שהם מורי העם" (שו"ת משפטי עוזיאל ב יו"ד סימן מב).

מפני מחלוקת אדוניהו אבל העובדה ששלמה היה קטן מרוב אחיו אינה טעם מספיק, שהרי כמבואר להלן, המלך עצמו יכול להעביר את המלוכה שלא לבכור בניו (ערוך לנר).

מלכי בית דוד מושחין מלכי ישראל אין מושחין ודווקא מדוד ואילך, שהרי בו נאמר "כי הוא זה". אבל שאול שהיה קודם לכן נמשח בשמן המשחה (רש"י ותוס', וכן מוכח מפרקי דר' אליעזר פי"ז ועוד. וראה טעם לדבר במאירי להוריות יא,ב). ורד"ק בפירושו לנביאים (שמואל א י, א) כתב כי נמשח בשמן אפרסמון.

ממלא מקום אבותיו אין הכוונה שיהיה הבן שלם בכל הדברים כאביו, אלא שיהיה מעין האב, כך שלא יווצר רושם שהכסא בעצם ריק.

אורח ההלכה

ובו נמשחו כהנים גדולים... כהן גדול בן כהן גדול אין מושחים משמן המשחה לדורות אלא כהנים גדולים וכהנים משוחי מלחמה ומלכי בית דוד בלבד. ואפילו כהן גדול בן כהן גדול חייב להימשח, אף על פי שנמשח אביו. (רמב"ם ספר עבודה הלכות כלי המקדש פ"א ה"ז. ושם פ"ד הי"ב).

מלך בן מלך... מפני מחלוקת אין מושחים בשמן המשחה מלך בן מלך, שהמלכות ירושה למלך לעולם. ואם היתה מחלוקת מיהו המלך — מושחים את הנבחר, כדי להסיר את המחלוקת ולהודיע לכל שזה הוא המלך לבדו. וכדברי רבי יהודה בברייתא. (רמב"ם שם פ"א הי"א. ספר שופטים הלכות מלכים פ"א ה"ז והי"א—יב).

ירושה היא כשמושחים את המלך הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם, שהמלכות ירושה היא, שנאמר: "למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל". הניח בן קטן משמרים לו המלוכה עד שיגדיל, כמו שעשה יהוידע ליואש. והוא הדין להבן גדול, ולכל שררה שבקרב ישראל, שהזוכה לה זוכה לעצמו ולזרעו. (רמב"ם ספר עבודה שם פ"ד ה"ב. ספר שופטים שם פ"א ה"ז. שו"ע יו"ד רמה, כב בהגהה).

מלכי בית דוד מושחין... באפרסמא אין מושחים בשמן המשחה אלא מלכים מבית דוד. ומלכי ישראל אינם נמשחים אלא בשמן אפרסמון. כדברי רב פפא. (רמב"ם שם פ"א ה"ז והי"א. ספר שופטים שם ה"ר).

ממלא מקום אבותיו כל הקודם בנחלה קודם לירושת המלוכה, והבן הגדול קודם לקטן ממנו. ולא המלכות בלבד אלא כל השררות וכל המינויין שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם. והוא שיהיה הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה. (רמב"ם ספר עבודה שם. ספר שופטים שם).

א וְכִי נֵס אֶחָד נַעֲשָׂה בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה? וַהֲלֹא נִסִּים הַרְבֵּה נַעֲשׂוּ בּוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ, תְּחִלָּתוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא שְׁנֵים עָשָׂר לוֹג, וּבוֹ נִמְשַׁח הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו וְאַהֲרֹן וּבָנָיו כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים, וּבוֹ נִמְשְׁחוּ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וּמְלָכִים, וְכוּלּוֹ קַיָּים לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם", ב"זֶה" בְּגִימַטְרִיָּא שְׁנֵים עָשָׂר לוּגִין הָוְיָין. תָּנוּ רַבָּנַן: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת הַמִּשְׁכָּן" וגו', גרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר הַרְבֵּה נִסִּים נַעֲשׂוּ בּוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ, תְּחִלָּתוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא שְׁנֵים עָשָׂר לוּגִין, כַּמָּה יוֹרֶה בּוֹלַעַת, כַּמָּה עִיקָּרִין בּוֹלְעִין, כַּמָּה הָאוּר שׁוֹרֵף, וּבוֹ נִמְשַׁח מִשְׁכָּן וְכֵלָיו, אַהֲרֹן וּבָנָיו כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים, וּבוֹ נִמְשְׁחוּ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וּמְלָכִים, דוַאֲפִילּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל בֶּן כֹּהֵן גָּדוֹל טָעוּן מְשִׁיחָה. וְאֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ. וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מָה מָשְׁחוּ אֶת שְׁלֹמֹה? מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת אֲדוֹנִיָּה, וְאֶת יְהוֹאָשׁ — מִפְּנֵי עֲתַלְיָה, וְאֶת יְהוֹאָחָז — מִפְּנֵי יְהוֹיָקִים אָחִיו, שֶׁהָיָה גָּדוֹל מֵאָחִיו שְׁתֵּי שָׁנִים.

א הָאָמַר מָר: וַאֲפִילּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל בֶּן כֹּהֵן גָּדוֹל טָעוּן מְשִׁיחָה.

מְנָלַן? דִּכְתִיב: "וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו", נֵימָא קְרָא: "וְהַכֹּהֵן שֶׁתַּחְתָּיו מִבָּנָיו", מַאי "הַמָּשִׁיחַ"? הָא קָא מַשְׁמַע לָן, דַּאֲפִילּוּ מִבָּנָיו, הַהוּא דִּמְשַׁח — הָוֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאִי לָא מְשַׁח — לָא הָוֵי כֹּהֵן גָּדוֹל. אָמַר מָר: אֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ. מְנָלַן? אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, דִּכְתִיב: "לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים", יירוּשָׁה הִיא. "וּמִפְּנֵי מָה מָשְׁחוּ אֶת שְׁלֹמֹה? מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת אֲדוֹנִיָּה". מְנָלַן דְּכִי אָתֵי מַחֲלוֹקֶת בָּעֵי מְשִׁיחָה, וְלָא כָּל דְּבָעֵי מַלְכָּא מוֹרִית לֵיהּ מַלְכוּתָא? אָמַר רַב פַּפָּא, אָמַר קְרָא: "בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל" — בִּזְמַן שֶׁשָּׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל. תָּנָא: אַף יֵהוּא בֶּן נִמְשִׁי לֹא נִמְשַׁח אֶלָּא מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת יוֹרָם בֶּן אַחְאָב. אַמַּאי? תֵּיפּוֹק לֵיהּ דְּמֶלֶךְ רִאשׁוֹן הוּא! — חֲסוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: מַלְכֵי בֵּית דָּוִד מוֹשְׁחִין, מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מוֹשְׁחִין; וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מָה מָשְׁחוּ יֵהוּא בֶּן נִמְשִׁי? מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת יוֹרָם בֶּן אַחְאָב. אָמַר מָר: מַלְכֵי בֵּית דָּוִד מוֹשְׁחִין, וְאֵין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשְׁחִין. יומְנָלַן? דִּכְתִיב: "קוּם מְשָׁחֵהוּ כִּי זֶה הוּא" — זֶה טָעוּן מְשִׁיחָה, וְאֵין אַחֵר טָעוּן מְשִׁיחָה. אָמַר מָר: מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת יוֹרָם. וּמִשּׁוּם מַחֲלוֹקֶת יוֹרָם בֶּן אַחְאָב נִמְעַל בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה? — כְּדַאֲמַר רַב פַּפָּא: בַּאֲפַרְסְמָא דַּכְיָא, הָכָא נַמִי בַּאֲפַרְסְמָא דַּכְיָא.

ב חוְאֶת יְהוֹאָחָז מִפְּנֵי יְהוֹיָקִים, שֶׁהָיָה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ שְׁתֵּי שָׁנִים". וּמִי קַשִּׁישׁ? וְהָכְתִיב: "וּבְנֵי יֹאשִׁיָּה הַבְּכוֹר יוֹחָנָן רִאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי יְהוֹיָקִים וְהַשְּׁלִישִׁי צִדְקִיָּהוּ וְהָרְבִיעִי שַׁלּוּם", טוְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הוּא יְהוֹאָחָז הוּא צִדְקִיָּהוּ הוּא שַׁלּוּם! אֶלָּא, לְעוֹלָם יְהוֹיָקִים קַשִּׁישׁ, וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ בְּכוֹר — שֶׁהוּא בְּכוֹר לַמַּלְכוּת. וּמִי מוֹקְמִינַן זוּטָא קַמֵּי קַשִּׁישָׁא? וְהָכְתִיב: "וְאֶת הַמַּמְלָכָה נָתַן לִיהוֹרָם כִּי הוּא הַבְּכוֹר"! — יההַהוּא מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה.

וכי נס אחד נעשה בו — שאתה מתמיה. שאינו ספק אפילו לסוך אהרן ובניו כל שבעה ימי המלואים כדמפרש בפרק קמא דיומא (ה,ב): "שבעת ימים ימלא את ידכם" (ויקרא ח), ומיתקא משיחה לריבוי, דכתיב: "למשחה בהם ולמלא בם את ידם" (שמות כט). זה לי לדורותיכם — אלמא כולהו שנים עשר לוגין דקיימי לעתיד לבוא. יהויקים — היה גדול מיהואחז שתי שנים, דכתיב בו (מלכים ב כג): "יהואחז בן עשרים ושלש שנה במלכו ושלשה חדשים מלך", ויהויקים כתיב (שם): "בן עשרים וחמש שנה היה במלכו", נמצא יהויקים גדול מיהואחז שתי שנים. כך שנויה בסדר עולם. בזמן ששלום בישראל — הוי המלכות ירושה, ולא בעי משיחה. אבל כי איכא מחלוקת — לאו ירושה היא, ובעי משיחה בתחלה. ולא מלכי ישראל — משבא דוד. אבל שאול נמשח. ומפני מחלוקתו של יורם נמשח כו' — דבשלמא מלך בן מלך דבית דוד, כי איכא מחלוקת — נפקא לן מקראי דהדר למילתיה קמייתא למשיחה. אבל מלכי ישראל לא חזו למשיחה כלל. באפרסמא דכיא — נמשח, ולא בשמן המשחה. הכי גרסינן: [ואמר רבי] יוחנן הוא יהואחז, לדקיהו הוא שלום.

תוספות

מלכי ישראל אין מושחין — מדוד ואילך, דכתיב ביה מיעוט: זה טעון משיחה ולא אחר. שאול דהוי קודם לכן — נמשח.

ממלא מקום אבותיו הוי — ואף על פי שרשע הוא, שמא באותו שעה הוי צדיק.

גרסות

מפני עתליה בכתה"י ובש"מ: **מפני מחלוקת עתליה.**

שהיה גדול מאחיו שתי שנים בכתה"י ובש"מ: **שהיה גדול [הימנו] [ממנו] שתי שנים.**

דאפילו מבניו ההוא דמשח הוי כהן גדול ואי לא משח לא הוי כהן גדול בכתי"מ ועוד: **דבעי משיחה.**

הוא ובניו כל הימים במקרא, וכן בכתי"מ: **הוא ובניו בקרב ישראל** ובחלק מכתה"י ובש"מ: **הוא ובניו** וכן הגיהו בדפוסים החדשים.

ירושה היא יש בכתי"י: **מלכות ירושה היא** וכן ברבינו גרשום.

ולא כל דבעי מלכא ברבינו גרשום: **ולא כל אימת דבעי מלך.**

נמעל בשמן המשחה יש בכתי"י ובש"מ: **נמעול בשמן המשחה.**

ואמר רבי יוחנן הוא יהואחז ברוב כתה"י: **ואמר רבי יוחנן, הוא יוחנן [ו]הוא יהואחז.**

הוא שלום יש בכתי"י נוסף: **אלמא יהואחז קשיש.**

אלא לעולם יהויקים קשיש ואמאי בחלק מכתה"י: **ואמאי** ויש: **ומאי.**

שהוא בכור למלכות בכתי"מ ועוד: **שהיה בכור למלכות.**

קמי קשישא יש בכתי"י: **מקמי קשישא** ובכתי"מ: **קמי רבה.**

ההוא ממלא מקום אבותיו הוה בכתי"מ ועוד נוסף: **יהויקים לא הוי ממלא מקום אבותיו** וכן בש"מ.

לשון

גימטריא

אף שנתנו למלה זו פירושים בדרכים שונות, נראה כי מקורה ביוונית γεωμετρία (גיאומטריה). שאמנם עיקר משמעה הוא הנדסה, מדידת הארץ, אלא שהוא התרחב (גם אצל היוונים) למובן של מתימטיקה בכלל. ונראה כי בדברי חז"ל יש לה הן משמעות רחבה — במובן של חשבון ומתימטיקה בכלל, והן במשמעות צרה יותר — חשבון אותיות.

החיים

לוג

הלוג הוא שם למידת הלח הבסיסית בדברי חכמים, ושיעורה נפח שש ביצים, רבע הקב. אחד מעשרים וארבעה בסאה. שיעורו בין 300 ל—600 סמ"ק לפי השיטות השונות.

אפרסמא דכיא

האפרסמון (שאולי זהה עם הצרי הנזכר במקרא) הוא כנראה הצמח Commiphora opobalsamum שיח או עץ נמוך (גובהו 5—3 מ') שענפיו דקים מאוד ועליו מורכבים. הבושם המובחר ביותר נוטף מקצות הגבעולים בטיפות זעירות, אך רוב הבושם מופק על ידי הרתחת הענפים. שמן האפרסמון שימש גם לתרופות, אך בעיקר לקטורת ולשמן ריחני. האפרסמון היה חשוב כל כך עד שהיו משלמים עבורו כמשקלו בזהב.

מסורת הש"ס

א. הוריות יא,ב. ילקי"ש תורה שפז.

ב. הוריות יא,ב. מנחות פט,א. תנחומא ויחי טו. שם כי תצא ד. ילקי"ש תורה שפז. שם שפח.

ג. (כל הברייתא,בשינויים) ירושלמי שקלים פ"ו ה"א. סוטה פ"ח ה"ג. שם הוריות פ"ג ה"ב. תו"כ ויקרא ח, י. ויק"ר פ"י ח. ילקי"ש תורה שפח. שם נ"ך קכד.

ד. תוספתא סנהדרין פ"ד יא.

ה. (כל הענין) הוריות יא,ב. ילקי"ש תורה שפח.

ו. ספרי ומדרש תנאים דברים יז, כ.

ז. ירושלמי שקלים פ"ו ה"א. סוטה פ"ח ה"ג. שם הוריות פ"ג ה"ב.

ח. (כל הענין) הוריות יא,ב. ילקי"ש נ"ך תתרפה.

ט. ירושלמי שקלים פ"ו ה"א. סוטה פ"ח ה"ג. שם הוריות פ"ג ה"ב. ילקי"ש נ"ך רמט.

י. (הסבר זה) כתובות קג,ב. וראה סנהדרין כד,א. תו"כ ויקרא ו, טו. טז, לב. מדרש תנאים דברים יז, כ.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

אָמַר מָר: הוּא שַׁלּוּם הוּא צִדְקִיָּה. וְהָא בְּדָרֵי קָחֲשֵׁיב! —וּמַאי קָרֵי לֵיהּ שְׁלִישִׁי — שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי לַבָּנִים; וּמַאי קָרֵי לֵיהּ רְבִיעִי — שֶׁהוּא רְבִיעִי לַמַּלְכוּת, מִשּׁוּם דִּמְלַךְ יְכָנְיָה קַמֵּיהּ; בַּתְּחִלָּה מָלַךְ יְהוֹאָחָז, וְסוֹף מָלַךְ יְהוֹיָקִים, וְסוֹף מָלַךְ יְכָנְיָה, וְסוֹף מָלַךְ צִדְקִיָּה. תָּנוּ רַבָּנַן: [א]הוּא שַׁלּוּם הוּא צִדְקִיָּה, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁלּוּם? שֶׁהָיָה שָׁלֵם בְּמַעֲשָׂיו. דָּבָר אַחֵר: שַׁלּוּם — שֶׁשָּׁלַם מַלְכוּת בֵּית דָּוִד בְּיָמָיו. וּמַה שְׁמוֹ? מַתַּנְיָה שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּמְלֹךְ אֶת מַתַּנְיָה דֹּדוֹ תַּחְתָּיו וַיַּסֵּב שְׁמוֹ צִדְקִיָּה", דְּאָמַר לוֹ: יָהּ יַצְדִּיק עָלֶיךָ אֶת הַדִּין אִם תִּמְרוֹד בִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּבִּיאֵהוּ בָּבֶלָה", וּכְתִיב: "וְגַם בַּמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל מָרַד אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוֹ בֵּאלֹהִים". וּמִי הֲוָה שֵׁמֶן הַמִּשְׁחָה? וְהָתַנְיָא: [ב]מִשֶּׁנִּגְנַז אָרוֹן, נִגְנַז צִנְצֶנֶת הַמָּן, וּצְלוֹחִית שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וּמַקְלוֹ שֶׁל אַהֲרֹן שְׁקֵדִים וּפְרָחִים, וְאַרְגָּז שֶׁשִּׁגְּרוּ פְּלִשְׁתִּים דּוּרוֹן לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֵשִׁבוּ לוֹ אָשָׁם תָּשִׂימוּ בָּאַרְגַּז מִצִּדּוֹ". וּמִי גְּנָזוֹ? יֹאשִׁיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה גְּנָזוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל הַכֹּהֲנִים תְּנוּ אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ", וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָתְיָא "שָׁם" "שָׁם", אָתְיָא "דּוֹרוֹת" "דּוֹרוֹת", אָתְיָא "מִשְׁמֶרֶת" "מִשְׁמֶרֶת"! אֲמַר רַב פַּפָּא: [ג]בַּאֲפַרְסְמָא דַּכְיָא.

ג תָּנוּ רַבָּנַן: [ד]מוֹשְׁחִין אֶת הַמְּלָכִים כְּמִין "כִּי" יְוָנִי. תָּנֵי חִדָּא: בַּתְּחִלָּה מַצִּיק שֶׁמֶן עַל רֹאשׁוֹ, וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לוֹ שֶׁמֶן בֵּין רִיסֵי עֵינָיו; וְתָנֵי אַחֲרִיתִי: בַּתְּחִלָּה נוֹתֵן לוֹ שֶׁמֶן בֵּין רִיסֵי עֵינָיו, וְאַחַר כָּךְ מַצִּיק לוֹ שֶׁמֶן עַל רֹאשׁוֹ! —תַּנָּאֵי הִיא, אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר: מְשִׁיחָה עֲדִיפָא, וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר: יְצִיקָה עֲדִיפָא. מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר יְצִיקָה עֲדִיפָא? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּצֹק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן", וּמַאן דְּאָמַר מְשִׁיחָה עֲדִיפָא, קָסָבַר: שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל כְּלֵי שָׁרֵת. —וְהָכְתִיב "וַיִּצֹק", וּלְבַסּוֹף "וַיִּמְשַׁח"! —הָכִי קָאָמַר: [ה]מַה טַּעַם "וַיִּצֹק" — מִשּׁוּם "וַיִּמְשַׁח אוֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ". תָּנוּ רַבָּנַן: [ו]"כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב הַיּוֹרֵד עַל הָרֹאשׁ" וגו' — כְּמִין שְׁתֵּי טִיפִּין מַרְגָּלִיּוֹת הָיוּ תְּלוּיוֹת לְאַהֲרֹן בִּזְקָנוֹ. אָמַר רַב כָּהֲנָא, תָּנָא: כְּשֶׁהוּא מְסַפֵּר — עוֹלוֹת וְיוֹשְׁבוֹת בְּעִיקְּרֵי זְקָנוֹ. [ז]וְעַל דָּבָר זֶה הָיָה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ דּוֹאֵג, שֶׁמָּא חַס וְשָׁלוֹם מָעַלְתִּי בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה! יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: "כְּטַל חֶרְמוֹן שֶׁיֹּרֵד עַל הַרְרֵי צִיּוֹן", מַה טַּל אֵין בּוֹ מְעִילָה — אַף שֶׁמֶן שֶׁיּוֹרֵד עַל זְקַן אַהֲרֹן אֵין בּוֹ מְעִילָה. וְעַדַּיִן אַהֲרֹן הָיָה דּוֹאֵג, שֶׁמָּא מֹשֶׁה לֹא מָעַל וַאֲנִי מָעַלְתִּי! יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: "הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד", מַה מֹּשֶׁה לֹא מָעַל, אַף אַתָּה לֹא מָעַלְתָּ.

ד תָּנוּ רַבָּנַן: [ח]אֵין מוֹשְׁחִין אֶת הַמְּלָכִים אֶלָּא עַל הַמַּעְיָן, כְּדֵי שֶׁתִּימָשֵׁךְ מַלְכוּתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל בְּנָיָהוּ וגו' וְהוֹרַדְתָּם אֹתוֹ עַל גִּחוֹן וגו' וּמָשַׁח אוֹתוֹ שָׁם". אָמַר רַב אַמִּי: [ט]הַאי מַאן דְּבָעֵי לֵידַע אִי מָשְׁכָא שַׁתָּא אִי לָא, מַיְיתֵי שְׁרָגָא בְּהָלֵין עֲשָׂרָה יוֹמִין דְּבֵין רֵישׁ שַׁתָּא לְיוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי, וְנִיתְלֵי בְּבֵיתָא דְּלָא נָשֵׁיב זִיקָא, אִי מָשֵׁיךְ נְהוֹרֵיהּ — נֵידַע דְּמַסֵּיק שָׁתֵיהּ. וּמַאן דְּבָעֵי נַעֲבֵיד עִיסְקֵי, וּבָעֵי דְּנֵידַע אִי מַצְלַח עִיסְקֵי אִי לָא, נֵירַבֵּי תַּרְנְגוֹלָא, אִי שָׁמִין וְשָׁפַר — נֵידַע דְּמַצְלַח. הַאי מַאן דְּבָעֵי נִיפּוֹק בְּאוֹרְחָא, וּבָעֵי דְּנֵידַע אִי הָדַר לְבֵיתֵיהּ, נֵיעוּל נֵיקוּם בְּבֵיתָא דְּבָהֲתָא, אִם חָזֵי

והא בדרי חשיב ליה — דמסיב שלישי ורביעי. דמלך יכניהו — כן יהויקים מתת יהויקים אביו, קמי לדקיהו. שנאמר ואת כלי הזהב וגו' — מדכתיב ב"מרגז מצדו", אלמא כל היכא דהוי ארון הוי מרגז בהדיה, וכי איגניז — איגניז בהדיה. תנו את הארון — בגית אסר בגה שלמה כי אין לכם משא בכתף, וגרסינן במסכת שקלים (דף י), אמר להם: אם גלה עמכם לבבל — שוב אין אתם מחזירין אותו בכתפיכם, וגמזו. צנצנת אתיא שמה שמה — כתיב באהרון (שמות ל): "אשר אועד לך שמה", ובצנצנת כתיב (שמות טז): "ותן שמה מלא העומר מן". מקלו של אהרן אתיא משמרת משמרת — מצנצנת, כתיב במקל (במדבר יז): "למשמרת לאות לבני מרי", בצנצנת — "למשמרת לדורותיכם". ושמן המשחה אתיא דורות דורות — מצנצנת. כמו נזר — סביב על ראשו. כמין כי — אות יווניית ועשוי כזה דמניק שמן על ראשו, ואחר כך בין ריסי עיניו, ומגרפן באצבעו דרך הפרחת. מספר — מדבר. ליצנא אחרינא: מספתר, דשקיל במזייה. שמא מעלתי — שמעתי שם יותר מדאי. ואני מעלתי — שבגדי הכיס מרית השמן שבזקני. גיחון — מעיין קטן שמוך לירושלים, ולא זהו גיחון הגדול היולא מעדן. נייתי תרנגולתא — לשם כך. בביתא דבהתא — אפל במקצת.

ודנים במה שאמר מר [החכם], ר' יוחנן: הוא שלום הוא צדקיה. ושואלים: והא בדרי קחשיב [והרי בשורות, בזה אחר זה, הוא מונה אותם], השלישי צדקיהו והרביעי שלום! ומשיבים: מכל מקום איש אחד הוא, ומאי קרי ליה [ומדוע קרא לו] שלישי? שהוא שלישי לבנים, ומאי קרי ליה [ומדוע קרא לו] רביעי? שהוא רביעי למלכות, משום שמלך יכניה קמיה [לפניו]. שכך היה הסדר: בתחלה מלך יהואחז (מלכים ב כג, ל), וסוף (לאחר מכן) מלך יהויקים (שם לד), וסוף מלך יכניה בנו של יהויקים (שם כד, ו), וסוף מלך צדקיה (שם יז). אגב כך מביאים, תנו רבנן [שנו חכמים]: הוא שלום הוא צדקיה, ולמה נקרא שמו שלום? שהיה שלם במעשיו. דבר אחר: נקרא שלום — ששלם, תמה ונגמרה, מלכות בית דוד בימיו, ומה שמו המקורי? מתניה שמו, שנאמר: "וימלך מלך בבל את מתניה דודו תחתיו ויסב שמו צדקיה" (שם), ומדוע קרא לו מלך בבל "צדקיה"? שאמר לו: יה יצדיק עליך את הדין שיבוא עליך אם תמרוד בי, שהשביעו בשם ה' שלא ימרוד בו. שנאמר: "ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנאצר ויביאהו (את יהויכין) בבלה וימלך את צדקיהו" (דברי הימים ב לו, י), וכתיב [ונאמר]: "וגם במלך נבוכד נאצר מלך בבל מרד אשר השביעו באלהים" (שם יג). וביחס למה ששנינו, שמשחו את יהואחז בן יאשיהו, שואלים: ומי הוה [והאם היה] שמן המשחה באותה שעה? והתניא [והרי שנויה ברייתא]: משנגנז ארון העדות, נגנז צינצנת המן שהניח משה למשמרת לפני ה' (שמות טז, לג), וצלוחית שמן המשחה, ומקלו של אהרן עם שקדים ופרחים שבו, שהונח לפני הארון (במדבר יז, כג), וארגז ששגרו פלשתים דורון לאלהי ישראל, שנאמר: "ואת כלי הזהב אשר השיבותם לו אשם תשימו בארגז מצדו" (שמואל א ו, ח). ומי גנזו את הארון? יאשיה מלך יהודה גנזו, שנאמר: "ויאמר המלך אל הכהנים תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה" (דברי הימים ב לה, ג); ואמר רבי אלעזר: מנין שכל אלה צריכים להיות מונחים יחד עם הארון? ביחס לצנצנת אתיא [באה, נלמדת] בגזירה שווה "שם" "שם", שנאמר בארון: "אשר אועד לך שמה" (שמות ל, ו), ונאמר בצנצנת המן: "ונתן שמה" (שם טז, לג). שמן המשחה אתיא [באה, נלמדת] בגזירה שווה "דורות" "דורות" מצנצנת המן שנאמר בה "לדורותיכם" (שם), ובשמן המשחה נאמר גם כן "לדורותיכם" (שמות ל, לא). ומקלו של אהרן אתיא [באה, נלמדת] בגזירה שווה "משמרת" "משמרת" מצנצנת המן, שנאמר בה "משמרת" (שם טז, לג). וגם ממקלו של אהרן (במדבר יז, כה). ואם כן כיצד משחו את יהואחז? אמר רב פפא: לא בשמן המשחה נמשח, אלא באפרסמא דכיא [בשמן אפרסמון טהור].

ג תנו רבנן [שנו חכמים]: מושחין את המלכים כמין נזר (כתר) סביב על ראשו, ואת הכהנים כמין "כי". ובביאור הענין אמר רב מנשיה: כמין האות "כי" יווני. ומעיירים: מצאנו סתירה בענין המשיחה, תני חדא [שנויה ברייתא אחת]: בתחלה מציק (יוצק) שמן על ראשו ואחר כך נותן לו שמן בין ריסי עיניו, ותני אחרתיתי [ושנויה ברייתא אחרת]: בתחלה נותן לו שמן בין ריסי עיניו ואחר כך מציק לו שמן על ראשו! ומסבירים: תנאי [מחלוקת תנאים] היא, איכא למאן דאמר [יש מי שאומר] שמשיחה עדיפא, ולכן מקדים אותה, ואיכא למאן דאמר [ויש מי שאומר] שיציקה עדיפא. ומבארים: מאי טעמא דמאן דאמר [מה טעמו של מי שאומר] שיציקה עדיפא — שנאמר: "ויצק משמן המשחה על ראש אהרן" (ויקרא ח, יב), ורק אחר כך — "וימשח אותו לקדשו" (שם), ומאן דאמר [ומי שאומר] שמשיחה עדיפא — קסבר [סבור הוא]: שכן נתרבה משיחה אצל כלי שרת, ולא נאמרה בהם יציקה. ומקשים: והכתיב [והרי נאמר] במפורש: "ויצק" ולבסוף "וימשח"! ומשיבים: הכי קאמר [כך הוא אומר], כך יש להבין את הכתוב: מה טעם "ויצק" — משום שכבר "וימשח אותו לקדשו". תנו רבנן [שנו חכמים]: מהו שנאמר "כשמן הטוב היורד על הראש יורד על הזקן זקן אהרן" (תהלים קלג, ב)? כמין שתי טיפין מרגליות של שמן המשחה היו תלויות לאהרן בזקנו. אמר רב כהנא, תנא [שנה החכם]: כשהוא מספר (מדבר) היו הטיפות עולות דרך נס ויושבות בעיקרי (שורשי) שערות זקנו, כדי שלא יפלו תוך כדי שהיה מדבר. ועל דבר זה היה משה רבינו דואג: שמא חס ושלום מעלתי בשמן המשחה, שיצקתי יותר מדי, שהגיע עד לזקנו! יצתה בת קול ואמרה: "כטל חרמון שיורד על הררי ציון" (שם ג), מה טל אין בו מעילה שאין קדוש, אלא הפקר לכל — אף שמן שיורד על זקן אהרן אין בו מעילה. ועדיין אהרן היה דואג, שמא משה לא מעל, שאני נהנה מן השמן הריחני שבזקני! יצתה בת קול ואמרה לו: "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" (שם א), מה משה לא מעל, אף אתה לא מעלת.

ד תנו רבנן [שנו חכמים]: אין מושחין את המלכים אלא על המעיין, לסימן טוב, כדי שתימשך מלכותן כמעיין הנובע ללא הפסק, שנאמר, כאשר ציוה דוד למשוח את שלמה למלך: "ויאמר המלך אל בניהו וגו' והורדתם אותו על גיחון וגו' ומשח אותו שם צדוק הנביא" (ראה מלכים א א, לג—לד). אגב ענין זה של עשיית דבר לסימן טוב, אמר רב אמי: האי מאן דבעי לידע אי משכא שתא אי לא [מי שרוצה לדעת אם תימשך שנתו או לא], מייתי שרגא בהלין עשרה יומין דבין ריש שתא ליומא דכיפורי [יביא נר באותם עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים], וניתלי בביתא דלא נשיב זיקא [ויתלה אותו בבית שלא נושבת בו רוח], אי משיך נהוריה נידע דמסיק שתיה [אם נמשך אורו ידע שהוא מוציא, משלים את שנתו]. ומאן דבעי נעביד עיסקי [ומי שרוצה לעשות עסקים], ובעי דנידע אי מצלח עיסקי אי לא [ורוצה לדעת אם יצליח העסק אם לא], נירבי תרנגולא [שיגדל תרנגול], אי שמין ושפר נידע דמצלח [אם הוא נעשה שמן ויפה ידע שהוא מצליח]. האי מאן דבעי ניפוק באורחא [מי שרוצה לצאת לדרך], ובעי דנידע אי הדר לביתיה [ורוצה לדעת אם יחזור לביתו], ניעול ניקום בביתא דבהתא [שייכנס לתוך בית אפל], אם חזי [רואה]

מסורת הש"ס

יא. ירושלמי שם. וראה פסי"ר פכ"ו. ילקי"ש נ"ך שכו.

יב. יומא נב,ב. הוריות יב,א. תוספתא יומא פ"ב טו. שם סוטה פי"ג א. אדר"נ נוסחא א פמ"א. ילקי"ש תורה שפח. ילקי"ש נ"ך תתרפה.

יג. הוריות יב,א. ירושלמי שקלים פ"ו ה"א. שם סוטה פ"ח ה"ג. שם הוריות פ"ג ה"ב.

יד. הוריות יב,א. ילקי"ש תורה שפח. ילקי"ש נ"ך קכד. וראה ספרי זוטא במדבר ז, א. במדב"ר פי"ב.

טו. (הסבר מעין זה) ברכות ו,ב. סג,א. שבת קיט,ב. סוטה מד,א. קידושין עח,א. ב"ק קיט,א. ב"מ קג,ב. קיב,א. קטו,א. ב"ב פט,א. סנהדרין כא,א. איכ"ר (בובר) פי"א כ.

טז. מדרש תהלים קלג א. ילקי"ש תורה שפח. ילקי"ש נ"ך תתפג.

יז. ראה תו"כ ויקרא ט, א. ויק"ר ג, ה. במדב"ר פי"ח ט. תנחומא (בובר) קרח יד. תנחומא קרח ו. ילקי"ש תורה תשנ. שם תקכו. שם תשנ. ילקי"ש נ"ך תקפז.

יח. הוריות יב,א. ירושלמי שקלים פ"ו ה"א. ירושלמי סוטה פ"ח ה"ג. שם הוריות פ"ג ה"ב. תוספתא סנהדרין פ"ד י. ילקי"ש נ"ך קסו.

יט. הוריות יב,א (כל הענין).

גרסות

בדרי קחשיב בכתי"מ ועוד: **בד[א]רי קא חשיב להו** ובמקבילה: **והא חד חד קחשיב.**

ומאי קרי ליה שלישי בכתי"מ ועוד: **אמאי קרי ליה שלישי** וכן בש"מ.

שהיה שלם במעשיו בכתי"י כבמקבילה: **שהיה משולם במעשיו.**

ששלם מלכות בית דוד בכתי"מ ועוד כבמקבילה: **ששלמה מלכות בית דוד.**

וימלך את מתניה... ויסב שמו במקרא: **וימלך מלך בבל את מתניה... ויסב את שמו.**

ויאמר המלך אל הכהנים במקרא וכן יש בכתי"י: **ויאמר ללוים המבינים לכל ישראל הקדושים לה'.**

אתיא שם שם בכתי"מ ועוד: **אתיא שמה שמה.**

מושחין את המלכים בכתי"מ ובש"מ: **כיצד מושחין את המלכים.**

כמין כי, אמר רב מנשיה יש בכתי"י ובש"מ: **כמין כי, מאי כמין כי, אמר רב מנשיא.**

כמין כי יוני יש בכתי"י כבמקבילה: **כמין כף יוני** וראה בעיונים.

אף אתה לא מעלת בכתי"מ: **אף אהרן לא מעל.**

ויאמר המלך אל בניהו וגו' והורדתם אתו על גחון וגו' ומשח במקרא: **ויאמר המלך להם... והורדתם אתו אל גחון.**

אי משכא שתא אי לא בכתי"י כבמקבילה: **אי מסיק שתיה אי לא** ובש"מ: **אי מסיק שתא אי לא.**

בהלין עשרה יומין יש בכתי"י: **ביומא דכפורי.**

ומאן דבעי נעביד עיסקי בכתי"מ ועוד: **ומאן דבעי למיעבד עיסקא.**

אי מצלח עיסקי בכתי"מ: **אי מצלח עיסקיה.**

נירבי תרנגולא בכתי"מ: **נייתי תרנגולא** ויש בכתי"י: **ניתו תרנגולא.**

דבעי ניפוק באורחא בכתי"מ ועוד: **ועוד דבעי למיפק לאורחא.**

אי הדר לביתיה בכתי"מ ועוד נוסף: **או לאו** וראה בעיונים.

בביתא דבהתא ברוב כתה"י: **וניקום בביתא דחבריה** ויש: **בביתא דחברא** ובערוך ערך הבר ב': **בביתא דהברא.**

לשון

כי

כי היא האות היוונית χ שהגייתה היא "כי" ולפי זה היתה המשיחה באופן זה. אמנם מדברי הראשונים משמע כי הבינו (וחלק אף גרסו כן) כי הכוונה היא ל"כף" יוונית, שהיא האות כַּפָּא ε, או בצורתה החדשה κ.

עיונים

כמין כי יוני וכו' אף שמרובות הדעות באשר לזיהוי של האות היוונית עליה מדובר כאן (ראה "לשון"), פירשו כל הראשונים (וכך גם הציורים שבכתבי היד, והציור ברש"י לפנינו שונה בדפוסים החדשים, ראה שינויי נוסחאות ברמב"ם מהדורת פרנקל) שמדובר כאן על מעין כף הפוכה (רמב"ם הל' כלי המקדש פ"א ה"ט), או כמין נון הפוכה (ראה רש"י שמות כט, ב), או כעין טית (רש"י ורבינו גרשום מנחות עד,ב). ולפי רש"י מצרף באצבעו את השמן שבין ריסי עיניו ואת השמן שיצק על גובה ראשו, וכך נוצר על הפדחת מעין נון הפוכה (וברבינו גרשום — כמין ח, מן המצח עד הערוף). ולפי המאירי (הוריות יב,א), הקיף את הראש מצד הערוף ושני צדדי הראש (ומשמע שאין מדובר כאן כלל בשמן שהיה נותן בין ריסי עיניו). ולפי הרמב"ם (למסקנת ההלכה) מושך מגובה ראשו שמן לכל אחת משתי עיניו (ומשמע שלא היה נותן שמן בנפרד בין עיניו). ומדברי מפרשים מאוחרים יותר משמע כי הכוונה לצורת χ (ראה תפארת ישראל זבחים פ"י מ"ח, ובאריכות בתורה שלמה, מלואים לפרשת תצוה אות כ).

כשהוא מספר עולות וכו' רש"ר מביא פירוש: כשהיה מספר את זקנו (וכן כתב רמ"ה בהוריות יב,א).

אין מושחין את המלכים אלא על המעיין כדי שתימשך מלכותן ודווקא במלכי דוד (רמב"ם), משום שכל שושלת אחרת עתידה לפסוק (כס"מ). וכתב רבינו מנחם המאירי (הוריות יב,א) שאין בכך משום ניחוש, אלא לעורר את המלך הנמשח "שיתנהג בדרך מעיין אשר לא יכזבו מימיו ולא יתנהג בדרך שיהא עניינו כאפיק נחלים העובר לשעתו" (=נחל אכזב).

אי משיך נהוריה נידע דמסיק שתיה ולא הוסיף: ואם לא — ידע שאינו משלים שנתו. מפני שזהו ניחוש, שהוא אסור מן התורה, לסמוך על סימן לרעה. אלא גם אם לא מתקיים הסימן לטובה — עדיין יכול הדבר להשתנות לטובה על ידי מעשיו ועל ידי רחמי שמים (מהרש"א הוריות יב,א). ומפרשים אחרים כתבו כי כל שאינו סומך למעשה על סימן רע — אין בכך ניחוש (ראה דרשות הר"ן דרוש שתים עשרה).

אי משיך נהוריה שכל השמן שיש בו דולק ואינו כבה (רש"י הוריות יב,א). ורמ"ה שם פירש: שהלהבה משוכה ועולה, ואינה מקפצת לכאן ולכאן, כמו במקום שיש רוח.

אורח ההלכה

מושחין את המלכים... הכהנים מלכי בית דוד מושחים אותם כמין נזר על ראשם. וכיצד מושחים את הכהן? יוצק את השמן על ראשו, וסך ממנו על גבי עיניו כמין כי יוני כזה ⊂. וכדברי הברייתא הראשונה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות כלי המקדש פ"א ה"ט).

על המעיין אין מושחים את המלכים מבית דוד (וראה כס"מ) אלא על גבי מעיין. כברייתא. (רמב"ם שם הי"א. ספר שופטים הלכות מלכים פ"א הי"א).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com